

KS. MAREK T. ZAHAJKIEWICZ – LUBLIN

FUNKCJA I ZNACZENIE BIBLIOTEKI PARAFIALNEJ LUB KLASZTORNEJ

1. Zagadnienia wstępne. Postrzeganie biblioteki jako ważnej instytucji

Przez samo pojęcie biblioteka można rozumieć między innymi pomieszczenie dla książek, księgozbiór, serię wydawniczą. W rozważaniach, zawartych w niniejszym artykule, opierać się będziemy na definicji Z. Gaca-Dąbrowskiej, gdzie wyeksponowana jest biblioteka jako instytucja pełniąca określone funkcje społeczne. Mianowicie wspomniana autorka określa bibliotekę jako: instytucję, która pełni określone funkcje społeczne (np. badawcze, edukacyjne, kulturalne itd.) przez planowe gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zbiorów oraz informowanie o nich¹. Cytowana autorka również zaznacza, że w skład zbiorów wchodzi przede wszystkim dokumenty tekstowe, takie jak: książki, czasopisma, rękopisy, druki ulotne, normy, patenty, literatura firmowa. Ponadto na zbiory składają się zapisy dźwięku i druki - a więc nuty, płyty, taśmy dźwiękowe, afisze, ryciny, mapy, plany, globusy itd. W XX w. dołączyły do tego jeszcze dokumenty zapisane na elektronicznych nośnikach. Rozwój funkcji pełnionych przez bibliotekę spowodował, z konieczności, powstanie i rozwój nauki o bibliotekach. Zrodziła się potrzeba naukowego podejścia do szeregu problemów i zdobycia podstaw teoretycznych. W ogóle bibliotekoznawstwo, jako dyscyplina naukowa, zaczęło się wyodrębniać od nauki o książce już w XIX w. Powstały instytucje badawcze w tym zakresie, jak również ośrodki akademickie kształcenia kadry bibliotekarskiej. Jeszcze można by wspomnieć o literaturze fachowej z zakresu bibliotekarstwa - podręczniki, czasopisma.

Nie wystarczało już samo posiadanie zasad prowadzenia biblioteki, ale należało postarać się o teoretyczne uzasadnienie wszelkiej działalności w bibliotekarstwie. Należało dokładnie określić funkcję biblioteki, jak również rolę

¹ Z. Gaca-Dąbrowska, *Biblioteka*, w: *Wielka Encyklopedia PWN*, t. 4, Warszawa 2001, s. 12.

jaką odegrały i odgrywają, w społeczeństwie. Do tego należało dostosować zasady działalności bibliotecznej.

Powyższe uwagi, powinno odnieść się w całej pełni również do bibliotek kościelnych. Jednak jest to zagadnienie bardzo obszerne i w związku z tym ograniczymy się w naszych rozważaniach do bibliotek parafialnych i klasztornych. Można postawić sobie pytanie: czy do początków XX w. było większe zainteresowanie tego rodzaju bibliotekami? Jeszcze istotniejsza będzie odpowiedź na drugie pytanie: jakiego charakteru było to zainteresowanie, zresztą, nie tylko do początków XX w., ale i w czasach późniejszych? Do XX w. o ile interesowano się bibliotekami parafialnymi i klasztornymi, to dotyczyło to raczej samej ich organizacji i dziejów. Zwracano głównie uwagę na cenniejsze zachowane pozycje. W XX w. zaczęto powoli charakteryzować zawartość samego księgozbioru, jego funkcję, a wszystko starano się rozważać na szerszym tle. Już na początku ubiegłego wieku na te sprawy zwrócił uwagę S. Estreicher, pisząc o bibliotece tynieckiej².

Należy zaznaczyć, że pisząc o bibliotekach kościelnych, warto zwrócić uwagę na zawartość treściową księgozbioru, na to, kto z niego korzystał, przeanalizować księgę wypożyczeń. Warto zwrócić uwagę na wszelkie adnotacje poczynione przez czytelników na książce, chociaż samo zapisywanie kart przez, czytelników nie jest zwyczajem chwalebny, ale z drugiej strony jest świadectwem odbioru treści dzieła. Można zastanowić się nad proveniencją książki, a głównie nad rolą jaką wypełniła biblioteka w społeczności lokalnej. Wydaje się, że posiadamy już pewną ilość opracowań przyczynkarskich poświęconych bibliotekom parafialnym, czy klasztornym, ale brak jest obszerniejszych monografii. W latach sześćdziesiątych ukazała się wzorowa pozycja, autorstwa Alfreda Świerka, poświęcona bibliotece kanoników regularnych w Żaganiu³. Autor dokonał dokładnej analizy księgozbioru, zwrócił uwagę na funkcję i rolę biblioteki żagańskiej, a całość spraw umiał dostrzec na szerokim tle minionych wieków i stosunku do książki w klasztorach kanonicznych. Dość ciekawe uwagi na temat sposobu pisania prac z dziejów bibliotek i sposobu postrzegania tej instytucji umieściła w jednym ze swoich artykułów Z. Gaca-Dąbrowska. Warto przytoczyć większy fragment jej wypowiedzi: „Historia bibliotekarstwa nie może jednak ograniczać się w tym ujęciu do opracowania jedynie dziejów poszczególnych bibliotek lub monografii osób z bibliotekarstwem związanych, ale w pierwszym rzędzie winna kłaść nacisk na ukazanie rozwoju funkcji bibliotek i wszystkich czynników, które ten rozwój hamowały, bądź przeciwnie inspirowały i stanowiły jego siłę napędową. Głównym bowiem zadaniem historii bibliotekarstwa jest wykrywanie i formułowanie praw, które kształtowały dzieje bibliotek i które mają za-

² S. Estreicher, *Biblioteka tyniecka w wieku XVI*, „Sprawozdanie z czynności i posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie”, 20 (1915) nr 8.

³ A. Świerk, *Średniowieczna biblioteka klasztorna kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu*, Wrocław 1965.

sadnicze znaczenie tak dla współczesności, jak i przyszłości”⁴. Dodajmy jeszcze, że należy rozwinąć badania nad relacją pomiędzy biblioteką a społeczeństwem, a więc wzajemnie zachodzących związków między nimi. Trzeba się zastanowić nad rolą biblioteki w środowisku, nad ich wzajemnymi wpływami. Ponadto mówiąc o bibliotekach parafialnych i klasztornych musimy je postrzegać na tle duszpasterstwa, a więc jaką rolę pełniły te instytucje w istotnej misji Kościoła. Osobiście, kierując pracami z dziejów parafii, staram się zawsze zwracać uwagę studentom również na działalność Kościoła lokalnego w zakresie prowadzenia biblioteki. Tę instytucję należy bowiem postrzegać na tle pracy duszpasterskiej w parafii.

2. Biblioteki parafialne oraz klasztorne i ich funkcja na przestrzeni dziejów Kościoła polskiego

O znaczeniu polskich bibliotek parafialnych i ich oddziaływaniu na środowisko można znaleźć trochę wiadomości w zarysie historii tych instytucji, który ostatnio ukazał się w naszym czasopiśmie - *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*⁵. Również *Encyklopedia Katolicka* zawiera hasło poświęcone bibliotekom kościelnym⁶. Jest tutaj dobra bibliografia, ale całość jest tylko ogólnym szkicem, gdzie niewiele miejsca poświęcono bibliotekom parafialnym. Zapewne jest to spowodowane brakiem bardziej szczegółowych prac poświęconych poszczególnym bibliotekom parafialnym. Zdecydowanie lepiej w tym hasle encyklopedycznym omówiono biblioteki klasztorne. Jednak bardzo mało miejsca poświęcono oddziaływaniu tych ostatnich na środowisko, a już śladowe wiadomości w tym względzie znajdziemy odnośnie bibliotek parafialnych.

Nie posiadamy więc obszernego, całościowego i wieloaspektowego opracowania dziejów polskich bibliotek klasztornych lub parafialnych. Dlatego obecnie w tym drugim punkcie niniejszego artykułu, postaramy się naszkicować znaczenie i funkcję tych podstawowych bibliotek kościelnych w aspekcie historycznym.

Chociaż niekiedy w opracowaniach wspomina się, że polskie biblioteki parafialne mogą sięgać czasem swego powstania początków naszej państwowości, ale trudną sprawą będzie danie dowodów na poparcie tego twierdzenia. Bardziej prawdopodobne wydaje się twierdzenie o wcześniejszym wys-

⁴ Z. Gaca-Dąbrowska, *O teoretycznych problemach nauki o bibliotece*, „Studia o książce”, 10 (1980) s. 205.

⁵ A. Biernacka, M. Dubiński, *Zarys historii bibliotek parafialnych w Polsce*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 73 (2000) s. 9-21.

⁶ *Biblioteki kościelne*, I. *W Kościele powszechnym* (J. Szymusiak, *Okres wczesnochrześcijański*; W. Nowodworski, *Czasy nowożytne*), II. *W Polsce* (R. Nir, *Średniowiecze*; L. Grzebień, *Czasy nowożytne*), w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, kol. 497-510.

tepowaniu bibliotek klasztornych. O rozwoju zaś bibliotek parafialnych można mówić dopiero od końca XIV w. Pojawiły się one przy ważniejszych świątyniach parafialnych. Należy rozróżnić powstanie takich bibliotek w ośrodkach miejskich, od słabiej zorganizowanej sieci tych instytucji w parafiach wiejskich. Odnośnie do rozmieszczenia w terenie tych placówek jest spora różnica pomiędzy poszczególnymi regionami kraju. W tym względzie wyróżniał się Śląsk. E. Potkowski, pisząc o średniowiecznej księżce rękopiśmiennej, wskazuje na późne średniowiecze, jako na okres rozkwitu bibliotek kościelnych usytuowanych w ośrodkach miejskich⁷. Podstawowy zasób bibliotek parafialnych to księgi liturgiczne, kazania, literatura prawnicza, tzw. teologia praktyczna (m.in. podręczniki duszpasterskie), hagiografia i inne książki z zakresu teologii. Ponadto były w nich książki fachowe, podręczniki pisania dokumentów i listów, teksty, medyczne i inne. Biblioteki, w okresie książki rękopiśmiennej, pierwszych druków, aż do początku czasów nowożytnych, służyły pomocą przeważanie duchowieństwu w pełnieniu ich funkcji duszpasterskich. Pewne pozycje były zalecane przez ustawy synodalne, a dziekani w czasie wizytacji mieli dokonywać przeglądu bibliotek⁸. Na początku czasów nowożytnych m.in. zwracano uwagę na książki w języku polskim, które mógł wykorzystywać duszpasterz w pełnieniu swoich funkcji. Również synody polskie, określając zawartość biblioteki parafialnej, wspominają o nabywaniu zbioru homilii w języku narodowym. Powyżej wspomnieliśmy o duchownych korzystających w głównej mierze z tych księgozbiorów. Jednak prof. E. Potkowski, analizując zachowane dane źródłowe, zaznacza, że również do kręgów odbiorców tych bibliotek można zaliczyć uczniów szkół parafialnych i część mieszczan⁹.

Lepiej przedstawiała się sytuacja z bibliotekami klasztornymi, szczególnie posiadającymi własne skryptoria. W pierwszej fazie naszej państwowości można by wskazać m.in. na Tyniec, Łysą Górę, Lubień, Henryków. Natomiast od XIII w., kiedy to zintensyfikowały się kontakty z zagranicą, przywożono również coraz więcej książek obcych. Później do naszych klasztorów i skryptoriów zakonnych dołączyły: Trzemeszno, Czerwińsk, Żagań, Miechów, Łekno, Sulejów, Wąchock, Mogiła, Szczyrzyc, Jędrzejów, Kraśnik. Przepisywane tam księgi trafiały do ich własnych bibliotek. Ze względu na brak odpowiednich badań i opracowań nie posiadamy dostatecznej wiedzy o bibliotekach średniowiecznych konwentów zakonów żebraczych. Wyjątkowe miejsce pośród bibliotek zakonnych zajmowały biblioteki klasztorne kanoników regularnych. Były one dobrze zaopatrzone. Już dwunastowieczne statuty posz-

⁷ E. Potkowski, *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski średniowiecznej*, Warszawa 1984, s. 140-142, 217-218.

⁸ J. Kracik, *Biblioteki parafialne a prywatne księgozbiory duchowieństwa dekanatu Nowa Góra w XVII-XVIII wieku*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, 32 (1976) s. 254.

⁹ Potkowski, *Książka rękopiśmienna*, s. 140-142.

czególnych domów zakonnych tego zgromadzenia na Zachodzie Europy zawierały przepisy odnośnie do funkcjonowania biblioteki. Takie statuty, dotyczące terenu Polski, spotykamy na Śląsku (np. Wrocław), a zbiory biblioteczne były zaopatrywane głównie przez własne skrytoria¹⁰. Książki z dziedziny teologii i prawa zawsze stanowiły w bibliotekach klasztornych zwarte grupy. Sporo było tam pozycji z tzw. teologii praktycznej (podręczniki dla duszpasterzy), z zakresu Pisma Świętego, pisma Ojców Kościoła, zbiory kazań, obszerna literatura ascetyczno-mistyczna, hagiografia, encyklopedie, słowniki. A. Świerk, po dokładnej analizie zawartości jednego z takich księgozbiorów kanonicznych w Żaganiu, stwierdził: „Oceniając średniowieczną bibliotekę żagańską jako typowy w zasadzie księgozbiór scholastyczny, którego głównym zadaniem, jest w pierwszym rzędzie służyć potrzebom duchowieństwa w zakresie wykształcenia i działania duszpasterskiego, należy równocześnie podkreślić jego humanistyczne zabarwienie”¹¹. Rozwój bibliotek klasztornych nastąpił w XVI w., kiedy to zaczęto gromadzić dzieła z różnych dziedzin. Lepsze zaopatrzenie bibliotek klasztornych było w konwentach, gdzie przebywali nowicjusze i alumni. Biblioteka była zapleczem w procesie ich kształcenia. Podobnie można to powiedzieć o klasztorach prowadzących szkoły, gdzie z tej racji dbano szczególnie o zawartość bibliotek. Również większe parafie, prowadzące dobrze zorganizowaną szkołę, posiadały lepiej wyposażone biblioteki. W XVII w., wskutek wojen ze Szwedami, wiele bibliotek klasztornych i parafialnych zostało zdewastowanych. W wieku następnym sytuacja znacznie się poprawiła, by pod koniec tego stulecia ponownie się pogorszyć. Były to czasy rozbiorów, kasat klasztorów, zmian w administracji kościelnej. Głównie biblioteki klasztorne zostały w znacznej części zniszczone na skutek licznych kasat domów zakonnych. Część ich zasobów została włączona do innych bibliotek kościelnych. Ogólnie można stwierdzić, że w okresie Polski podzielonej pomiędzy trzech zaborców zmienił się charakter księgozbiorów. Do tej pory biblioteki kościelne były głównie pomocą w sprawowaniu duszpasterstwa i w prowadzeniu szkół. Teraz znalazły się w nich książki podtrzymujące ducha patriotycznego i szerzące oświatę. Kształtowało się to odmiennie w poszczególnych zaborach. Np. w zaborze pruskim powstało szereg nowych bibliotek parafialnych, a było to zasługą władz kościelnych, jak i różnego rodzaju nowych towarzystw. Zwracano uwagę na same zasoby biblioteczne. Taką ożywioną działalność prowadziły między innymi: Liga Polska, Towarzystwo św. Wincentego a Paulo, Towarzystwo Oświaty Ludowej, Towarzystwo Czytelni Ludowych. Najtrudniejsza była sytuacja w zaborze rosyjskim, gdzie tępieno wszelkiego rodzaju inicjatywy podtrzymujące ducha polskiego. Na skutek tego, aż do początków XX w., działalność parafii w dziedzinie nas interesującej prawie nie istniała. Zmianę przyniosły

¹⁰ Świerk, *Średniowieczna biblioteka*, s. 18 nn.

¹¹ Tamże, s. 124-125.

wydarzenia 1905 roku. Wtedy to episkopat zorganizował (1906) tzw. Zjazd Demokracji Chrześcijańskiej, na którym m.in. wysunięto postulat tworzenia bibliotek parafialnych. Warto odnotować powołanie towarzystw zajmujących się powstawaniem instytucji nas interesujących. I tak w 1907 r. założono Warszawskie Towarzystwo Bibliotek Parafialnych i Płockie Towarzystwo Bibliotek Parafialnych. Jednak ich istnienie było krótkie ze względu rodzące się obawy władz carskich o rozwinięcie przez nie działalności patriotycznej. Natomiast w zaborze austriackim zasługi dla rozwoju bibliotek parafialnych przyniosła m.in. działalność Towarzystwa Naukowego w Krakowie i Związku Katolicko-Społecznego w diecezji przemyskiej. Po załamaniu się sytuacji na terenie całej Polski, na skutek działań wojennych w latach 1914-1918 i 1920-1921, odnotować można w latach trzydziestych ożywienie działalności omawianych bibliotek. Zwraca uwagę wzrost liczby ludzi korzystających z nich. Trudno jest podać dokładną ilość czytelników z braku bardziej szczegółowych opracowań. Jednak pewni znawcy zagadnienia, jak np. Anna Biernacka i Marek Dubiński, idąc za innymi badaczami, podają liczbę czytelników na około 2% (ściślej 1,66) parafian¹². W bibliotekach znajdowały się nie tylko książki religijne, ale i inne, szerzące obok wiary oświatę ogólną. Kolejne załamanie w funkcjonowaniu bibliotek parafialnych i klasztornych nastąpiło w latach II wojny światowej. Odnotować można jednak w poszczególnych diecezjach pewne starania o te biblioteki w okresie powojennym. Między innymi można wymienić diecezję wrocławską i archidiecezję wrocławską. W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku ks. J. Bednarczyk wystąpił z ciekawymi inicjatywami na temat bibliotek kościelnych. Zastanawiano się nad zadaniami stojącymi przed tymi bibliotekami. W ostatnich latach przy szeregu kościołach, w zależności od inicjatywy duszpasterzy i innych zaangażowanych osób, działają biblioteki zaopatrzone w pozycje nie tylko o treści religijnej, ale również propagujące inną wartościową tematykę (np. z zakresu literatury, historii Polski, nauk społecznych itp.).

W podsumowaniu tej partii naszych rozważań można stwierdzić, że biblioteki parafialne i klasztorne funkcjonujące w Polsce już od szeregu stuleci są częścią składową działalności duszpasterskiej Kościoła polskiego. W pierwszej fazie swojego istnienia służyły głównie pomocą duszpasterzowi w pełnieniu jego funkcji, a później wzbogacono ich księgozbiór o inne dzieła, szczególnie tam, gdzie działała szkoła, czy kształcono duchownych. W okresie rozbiorów podtrzymywały ducha narodowego, a w XX w. również dostarczały czytelnikowi nie tylko dzieł religijnych, ale i szerzących wartości kulturalne. Spoglądając więc w perspektywie historii na podstawowe biblioteki kościelne można określić ich funkcję jako pastoralno-oświatowo-patriotyczną.

¹² Biernacka, Dubiński, *Zarys historii*, s. 15; A. Filipowicz, *Biblioteki parafialne w Polsce w latach 1918-1939*, Wrocław 1985 [mps, Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego].

3. Miejsce biblioteki w działalności duszpastersko-społecznej Kościoła

W XX w. zaczęto zwracać uwagę na stronę organizacyjną podstawowych bibliotek kościelnych, na charakter gromadzonego w nich księgozbioru. Ukazały się pozycje dostarczające wiedzy fachowej osobom odpowiedzialnym za te instytucje. Również zaczęto wyraźnie zalecać książki, które powinny znajdować się w tego rodzaju placówkach. Dla przykładu można wspomnieć o takich pracach jak: J. Niedzielski, Cz. Sokołowski, *Katalog rozumowy książek odpowiednich dla bibliotek parafialnych*, Warszawa 1909; A. Szymański, *Uświadomienie katolickie. Przegląd literatury religijno-kościelnej polskiej*, Warszawa 1913; J. Konopka, *Jak urządzać bibliotekę*, Kraków 1925; J. Stemler, *Biblioteki parafialne. Zadania, organizacja, prowadzenie*, Płock 1935. W pozycjach tych zajęto się organizacją biblioteki, charakterem gromadzonego zasobu, warunkami przechowywania, udostępnianiem zbiorów itd. Po zakończeniu II wojny światowej, pomimo niekorzystnych warunków, funkcjonowały nadal podstawowe i ogólnodostępne biblioteki kościelne. Jednak trudno określić ich liczbę i zakres korzystania z księgozbiorów. Gromadziły one książki religijne i inne wartościowe pozycje, jak to już wyżej wspomnieliśmy. W późnych latach czterdziestych A. Reiterowa pisała na łamach *Homo Dei* na temat bibliotek parafialnych, wspominając o ich roli pomocniczej w rozszerzeniu i umacnianiu wiary. Widziała równocześnie ich rolę w krzewieniu kultury polskiej. Na skutek tego, biblioteki parafialne powinny gromadzić literaturę religijną i wartościową świecką. Instytucje te powinny być dostępne dla wszystkich¹³. Również na łamach *Homo Dei* wydrukowano ankietę, gdzie między innymi poproszono czytelników o propozycję tytułów książek mających znajdować się w bibliotece parafialnej¹⁴. Podobnie polskie synody diecezjalne, odbywane po II Soborze Watykańskim, zwracają uwagę na gromadzenie książek nie tylko z zakresu religii, ale również z historii literatury.

Powyżej naszkicowaną literaturę z zakresu bibliotekarstwa można postrzekać w pewnym sensie jako powstawanie teoretycznej podstawy funkcjonowania bibliotek parafialnych i klasztornych. Osoby zainteresowane tymi instytucjami, obok wiadomości o sposobie ich funkcjonowania, również otrzymały konieczną wiedzę o funkcji i znaczeniu obsługiwanych przez nich placówek.

Biblioteka parafialna lub klasztorna powinna być traktowana jako:

- ważna pomoc w duszpasterstwie;
- pomoc w poszerzeniu i pogłębieniu wiadomości z zakresu nauki katolickiej;

¹³ A. Reiterowa, *Biblioteka parafialna*, „Homo Dei”, 17 (1948) nr 3, s. 362.

¹⁴ *Ankieta w sprawie bibliotek parafialnych*, „Homo Dei”, 17 (1948) nr 3, s. 365.

- instytucja pomagająca kształtować religijność i duchowość;
- pomoc w pracach wychowawczych;
- pomoc w kształtowaniu właściwie pojętego ducha patriotyzmu;
- pomoc w propagowaniu dorobku literackiego o wielkich wartościach;
- miejsce poznania przeszłości i tradycji regionu.

Ponadto należałoby zwrócić uwagę jeszcze na dwa aspekty dobrze pojętej podstawowej biblioteki kościelnej. Pierwsza sprawa dotyczy zachowanych w parafii, czy klasztorze starodruków, a czasami nawet inkunabułów (w ogóle sprawa dotyczy dawno wydanych pozycji). Czasami są to książki wartościowe, ewentualnie świadczące o kulturze intelektualnej, czytelniczej danego środowiska. Niejednokrotnie centralne biblioteki kościelne (jak np. seminaryjne, w wypadku zakonów – prowincjalne, czy też uczelnie katolickich) posiadają już te pozycje i w wypadku przekazania im książek z parafii, zakwalifikują je jako dublety przeznaczone do wymiany lub sprzedaży. Warto więc postawić sobie w tym wypadku pytanie, czy nie pozostawić danej książki w bibliotece parafialnej lub klasztornej? Naturalnie, ta wątpliwość, odnośnie do przekazania jakiejś pozycji, powstanie głównie wtedy o ile można stworzyć odpowiednie warunki jej przechowywania, jak również korzystania z księgozbioru przez zainteresowanych (głównie pracowników nauki) w parafii, czy klasztorze. Badacz przeszłości regionalnej znajdzie w tym starym księgozbiornie ciekawy materiał do gruntowniejszego poznania Kościoła lokalnego. Może się bowiem okazać, że biblioteka kościelna odegrała ważną rolę w danym środowisku i jak na minione czasy była dobrze zaopatrzona¹⁵.

¹⁵ Prace magisterskie na temat dziejów parafii lub bibliotek kościelnych, pisane pod moim kierunkiem, omawiając bibliotekę (o ile był odpowiedni materiał źródłowy) często mogły pełniej odtworzyć działalność duszpastersko-społeczną Kościoła lokalnego. Stwierdzenie to dotyczy również kościołów klasztornych, parafii miejskich, ale czasami również parafii wiejskich, posiadających, jak na dawne czasy, odpowiednie księgozbiory. Np. A. Domański, *Dzieje parafii rzymskokatolickiej pod wezwaniem św. Franciszka Ksawerego w Krasnymstawie od roku 1773 do wybuchu II wojny światowej*, Lublin 1980, 94-99 [mps]; S. Filipk, *Kapucyni w Lubartowie w latach 1737-1867*, Lublin 1981, s. 52-57 [mps]; M. Jaworski, *Dzieje parafii rzymskokatolickiej w Kurowie w latach 1773-1976*, Lublin 1991, s. 101-103 [mps]; C. Kowalski, *Dzieje parafii rzymskokatolickiej w Michowie w latach 1638-1929*, Lublin 1996, s. 57-61 [mps]; J. Nađonek, *Dzieje parafii Krasnobród w latach 1864-1970*, Lublin 1986, s. 135-137 [mps]; W. Ogrodniczuk, *Dzieje biblioteki kolegiackiej zamojskiej w XVIII wieku*, Lublin 1977 [mps]; Z. Pietrzela, *Dzieje parafii rzymskokatolickiej w Kamionce do zakończenia II wojny światowej*, Lublin 1980, s. 134-136 [mps]; K. Szerebant, *Dzieje parafii rzymskokatolickiej pod wezwaniem Rozesłania Świętych Apostołów w Chełmie Lubelskim*, Lublin 1978, s. 154-160 [mps]; S. Wasilek, *Dzieje biblioteki parafialnej w Gołębju do końca XIX wieku*, Lublin 1975 [mps]; A. Wełna, *Dzieje parafii rzymskokatolickiej w Niedrzwicy do II wojny światowej*, Lublin 1984, s. 67-69 [mps]. Wszystkie wyżej wymienione pozycje znajdują się w Archiwum KUL.

Po drugie – dobrze prowadzona biblioteka parafialna lub klasztorna może stać się miejscem pracy dla szeregu badaczy.

Wreszcie, zastanawiając się nad traktowaniem bibliotek kościelnych, warto sięgnąć do myśli zawartych w artykule Zofii Gaca-Dąbrowskiej¹⁶. Między innymi można zwrócić uwagę na zagadnienie oddziaływania biblioteki nie tylko przez wypożyczanie książek, ale przez organizację różnego rodzaju imprez, wystaw, konkursów recytatorskich i czytelniczych itd. Ponadto zmieniły się zasoby bibliotek i nie mówi się wyłącznie o książkach, ale i o zbiorach dokumentów, rozumiejące przez to wszelki wytwór myśli ludzkiej utrwalonej graficznie.

Przy organizacji biblioteki należy wykorzystać najnowsze osiągnięcia techniki. To wszystko będzie optymalizować oddziaływanie biblioteki parafialnej i klasztornej, i włączy je w działalność duszpastersko-społeczną Kościoła.

¹⁶ Z. Gaca-Dąbrowska, *O teoretycznych problemach nauki o bibliotekach*, „Studia o książce”, 10(1980) s. 201-210.